

Prof. E. Kumb
akadeemilise
Nõuand

Diplomitöö
470791

R. V.
TARTU ÜLISKOOLA
DIPLOMAADUSKOND

V I L E I D A B E S E N
matr. nr. 16069.

29 apr 1942
115
TARTU

29 IV 42.

1. Sissejuhatuses..... 1.
2. Abielulahutuse põhjusi..... 3.
3. Abielulahutuse õigustlike tagajärjed..... 16.

A B I E L U L A H U T U S E P Õ H I P R I N T S I I P E
=====

S A K S A Õ I G U S E S .
=====

Arvutan diplomitöö
5.5.42

[Signature]

~~A. B.~~

2560.

1942.

Lõpetanud ärjasteaduskonna cum laude 7. VII 1942. a.

Sissejuhatus.

Abielu **Sisukord:** mehe ning naise õigus-
pärase koosteluna perekonnas, seevastal lahutus on selle koos-
elu lõpetamine vastava haldus- või kohtuakti kaudu. Lk.

1. Sissejuhatuses..... 1.
2. Abielulahutuse põhjusi..... 3.
3. Abielulahutuse õiguslikke tagajärgi..... 16.

Kõiklised printsiipid; ja teisalt, et need vahakordi
peetakse ka küllaltki talitamisena, siis seetõttu on neid
normeeritud vaid üldisloomaliste põrudega. Viimaste üles-
andeks on talitada perekonnaliikmete normaalseid kõlblus-
suhteid kõrvaldada. Et aga kõlblus mõiste sõltub
rahva üldisest kultuurilisest tasemest, mentaalsed, ajas-
loolised ja rahvuslikest omadustest, siis on see kõige
sageli erinevates laadides erinevat ilmet ja normeringut, ning
shis kultuuri arenguga ja loomaga on elanud ühe aja
loolise arenguga. Primitiivsest ühiskonnast pärinev ühisk-
ond juba valitsevate tunnustav ürgsotsiaalsed seadused,
mis kõlblust mehele kui tugevemale õiguse talitada ainult
enda huvide, ja hõlmavale rajaneva õigusega talituse-
le allistades minetanud oma tähtsuse ja andnud ka naisele kord-
korral suuremat õiguslikku kaitsust.

Vastandina ühiskonnas kehtis antiikajal abielulise
vahakorras ühiskondlik subordinaatsiooni printsiip. Kõiklised mehe
kõikvõimsused või naise vastandlikud õigused, keda
mees või isegi surmaga (kui viitab mehele) instituitud va-

S i s s e j u h a t u s e k s .

=====

Abielu nüüdisajal on mõistetatav mehe ning naise õigus-
pärase kooseluna perekonnas, seevastu lahutus on selle koos-
elu lõpetamine vastava haldus- või kohtuakti kaudu.

Kuna perekond ja abielu oma olemuses eksisteeris juba
enne riiki, siis perekondlikud ja abielulised suhted basee-
ruvad veel tänapäevalgi enamalt jaolt looduslikele ning
kõlblistele printsiipidele; ja teisalt, et neid vahekordi
peetakse ka küllaltki delikaatseiks, siis seetõttu on neid
normeeritud vaid üldiseloolumuliste normidega. Viimaste üles-
andeks on takistada perekonnaliikmete normaalseist kõlblus-
suhteist kõrvale kaldumist. Et aga kõlbluse mõiste sõltub
rahva üldisest kultuurilisest tasemest, mentaliteedist, aja-
loolisist ja rahvuslikest omapärasusist, siis on see küsimus
seadusandlustes leidnud erinevat ilmet ja normeeringut, ning
ühes kultuuri arenguga ja levinguga on elanud üle suuri aja-
loolisi murranguid. Primitiivsest ühiskonnast pärinev füüsi-
list jõudu valitsevana tunnustav ürgegoistlik meⁿtaliteet,
mis kindlustas mehele kui tugevamale õiguse talitada ainult
enda huvides, on humaansusele rajaneva üheõigusluse taotluse-
le alistudes minetanud oma tähtsuse ja andnud ka naisele kord-
korralt suuremat õiguslikku kaitset.

Vastandina nüüdisajale kehtis antiikajal abielulisis
vahekorris täielik subordinatsiooni printsiip. Lähtudes mehe
kõikvõimsusest võis naist vaadelda vaid õigusobjektina, keda
mees võis isegi surmata (ius vitae ac necis'e instituut va -

nade roomlaste juures).

Mis puutub abielulahutusse, siis loomulikult on ka see instituut elanud üle samalaadse arengu võrdõigustuse suunas.

Vanade roomlaste ja germaanlaste juures oli abielulahutus kõlbluse ja traditsioonide poolt keelatud. Kui Roomas vabariigi viimastel sajanditel siiski võimaldati abielulahutust, oli see esialgselt vaid mehe ühekülgseks õiguseks (repudium). Hiljem võimaldati lahutust ka naise nõudel ning samuti ka mõlemapoolisel kokkuleppel (divortium). Juhtumil, kui aga avalik arvamine tunnistas ühe poole süüdlaseks, siis langes see karistuse alla. Ka vana germaani õigus tundis abielulahutust. Aga siin esines see peaaegu täiesti mehe ühekülgse õigusena, sest lahutus võis toimuda ainult tema nõudel või tema ja ta naise sugulaste vahelisel kokkuleppel, kuna naine ise ei omanud õigust lahutust nõuda. Et naist siiski mehe omavoli vastu kaitsta, karistati meest ebaõiguspärase lahutuse nõudmisel¹.

Kanoonilise õiguse järgi oli abielu sakrament ja seetõttu lahutamatu. See kehtis kristlikult sõlmitud abielude kohta. Kuna abielulahutus osutus siiski segeli paratamatuks, siis võimaldati Tridenti kirikukogu poolt a. 1563 lahuselu institundi (separatio a toro et mensa) kasutamist, mis õigustas abikehasid teatud põhjuste - abielurikkumise veripatu - olemasolul abielulist kooselu lõpetama, s.t. kestvalt lahus elama. Raske eksimuse korral muude abieluliste kohustuste vastu võidi nõuda ainult ajutist lahuselu². Mõlemal juhul ei omistatud aga abielupooltele veel õigust sõlmida uut abielu, sest lahuselu ei lõpeta mitte abielu, vaid ainult abielulise

¹ H. Dernburg, Deutsches Familienrecht, köide IV, lk. 75.
² Ibid.

kooselu.

Baseerudes küll pühakirjale, nõustusiid reformaatorid siiski abielulahutusega; esialgu vaid abielurikkumise korral, hiljem ka kuritahtliku mahajätmise ja abielu vapustava süüli-¹se kohtelemise olekul .

Põhimõttelise muudatuse abielu- ja seega ka lahutusõi- gusesse tõi 18. sajand, mil abielu hakati mõistma, nagu tä- napäevalgi, lihtsa lepingulise vahekorrana, ja abielu sakra- mendina minetas oma senikehtinud tähtsuse. Kuigi ka nüüdki abielulahutust teataval määral veel takistati, siis ei sündi-^{eeetilistel ja religioössedel motiividel, kuivõrd} nud see enam niivõrd sotsiaalpoliitilisel kaalutlusil - ni - melt, et laste eest hoolitsemine ja nende kasvatamine kerge- meelse lahutamise tagajärjel ei kannataks, ja et seaduslikult sõlmitud abielu ei kujuneks vabaabielule sarnanevaks kooseluks.

A b i e l u l a h u t u s e p õ h j u s i .

Toodud põhimõtteile rajaneb ka kehtiv Saksa abielulahu- tusõigus. Seetõttu on mõistetat, miks BGB, küll mehe ja naise võrdõiguslikkust tunnustades, on hüljanud mitmed liig kergelt lahutust võimaldavad põhjused, mis pärinesid juba Friedrich Suure ajast. Nii on välja lülitatud abielulahutus vastastik- kusel kokkuleppel ja ühe abikaasa talumatu vastikusetunde ole- masolul teise vastu, mis kehtisid lahutuspõhjustena enne BGB-d².

Abielulahutuse põhjustest on osutunud nii ajaloolisel taustal kui ka käesoleval ajal üheks tähtsamaks ühe abikaasa eksi- mine abielutruuduse vastu - abielurikkumine, kui see sündis teise abikaasa tahte vastaselt ja ilma, et viimane sellega

¹ p. cit., lk. 75.

² p. cit. lk. 76.

oleks nõustunud või oma käitumisega seda oleks võimaldanud või kergendanud (BGB § 1565, BGB 1938. redakts. lahutus - õig. § 47). Abielurikkumise mõiste ei ole leidnud seadus - andlustes täpset sisulist piiritelu. Saksa õigus, pidades abielurikkumist absoluutseks lahutuspõhjuseks¹, tavatseb selle all mõelda ühe abikaasa teadlikku ning loomupärast sugulist läbikäimist kolmandaga, kaksik abielu, isegi siis, kui selles veel sugulist läbikäimist ei ole olnud ja loomu - vastast liiderlikkust, kuivõrd see kriminaalseadustiku alla kuulub².

Nagu eelnevast nähtub, abielurikkumine lahutuspõhjuse - na kõrvaldub, kui teine abikaasa on sellega nõustunud. Siin - juures ei ole oluline, millisel viisil selline nõusolek on avaldatud, kas sõnaselgelt või vaikival. Oluline on vaid asjaolu, et teine abikaasa oleks sellest teadlik. Teab naine, et mees omab armukest ning on sellega päri, siis seega on ta kaotanud õiguse nõuda lahutust. Siinjuures ei saa aga veel iga teadmist lugeda nõustumiseks³.

Huvitava võrdlusena võiks märkida siinjuures, et Ing - lismaa, kes vastandina teistele Lääne - Euroopa mandririikide - le, veel võrdlemisi hilise ajani rangelt kinni hoides abielu kui sakramendi mõistest, ei tahtnud üldse lahutust lubada. Ja kui ta seda lõpuks 18. sajandi keskpaigast alates põhimõt - teliselt võimaldas, siis püüdis ta seda äärmiselt raskendada ja ei tunnustanud sääljuures üldse abikaasade võrdõiguslust, sest vaid mees võis naisepoolse abielurikkumise (criminal conversation) korral nõuda lahutust ja isegi kahjutasu naise kaassüüdlaselt mehelt. Samal ajal oli kogu lahutusprotseduur

¹ Op.cit., lk. 78.

² J. Kohler, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, III köide, I osa, lk. 154.

³ Ibid.

härmiselt keeruline ja kallis, sest minimaalsed kulud ulatusid kuni 5000 £¹, mistõttu seda suutsid kasutada vaid vähesed majanduslikult küllaldaselt kindlustatud rahvakihid. 1857. a. kehtestatud Matrimonial Causes Act, mis Inglismaal oli esimene abielulahutust otseselt lubav ja seega kanoonilist abieluõigust mittetunnustav seadus, pidas ka abielurikkumist tähtsamaks lahutuspõhjuseks. Siinjuures andis ta aga siiski abielunaisele palju vähem õigusi kui mehele, sest lahutuspõhjusena tuli tegelikult alati arvesse ainult naisepoolne abielurikkumine; mehepoolne vaid siis, kui see seines erilistes raskendavates asjaoludes, nimelt bigamias, vägistamises või veripatus. Sellelaadne põhimõte kehtis ka Code Civil'is, art.230, kuni seaduseni a. 1864². Selline abikaasade ebavõrdne olukord lahutusõiguses kestis Inglismaal kuni 1923. a. kuna enamikus mandririiges neist igane - nud seisukohtadest oldi juba ammugi loobunud.

Nii abielurikkumises kui ka järgnevais lahutuspõhjusis BGB aga taotleb täielikku võrdõigustlust.

Oma laadilt ja iseloomult tähtsamateks lahutuspõhjusteks peale abielurikkumise osutuvad elu kallale kippumine (§ 1566) ja kuritahtlik mahajätmine (§ 1567), milliseid peetakse samuti kui abielurikkumistki absoluutseiks lahutuspõhjusteks³.

Teise abikaasa elu kallale kippumine osutus juba 17. sajandil üheks mõjuvamaks ning tähtsamaks lahutuspõhjusteks⁴. BGB § 1566. analüüsingul näeme, et ta sellele mõistele mingit sisulist piiritelu ei anna. Selge on igatahes kõigile, et tapmiskatse puhul on meil vastuvaidlematult tegemist põhju-

¹ Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, 52.kõide, lk. 212.

² Ibid.

³ H.Dernburg, Deutsches Familienrecht, lk.78.

⁴ Op.cit., lk.79.

sega, mis alati abielulahutust võimaldab. Kahtlusi aga võib tekkida juhtudel, kus ühe abikaasa aktiivse teotsemise moment teise abikaasa surmamiseks enam niivõrd nähtav ei ole kui tapmiskatse juures. Nii näit. kui üks abikaasa õhutab või ässitab kolmandaid isikuid teise abikaasa surmamiseks, või abistab neid nende teo täidesaatmisel. Kuna aga kriminaalõiguse järgi ka selline teotsemine osutub kehistatavaks, siis tuleb lugeda, nagu seda märgib Kohler, lahutust võimaldavaiks põhjusiks teise abikaasa elukallale kippumise eesmärgil kolmandate isikute abistamist ja nendele kaasa aitamist ning isegi tõsisel ettevalmistusi ja kokkuleppeid ühe abikaasa surmamiseks¹. Kuid siiski mitte iga tahtlikku katset ja ka ettevalmistust ei käsitleta veel elu kallale kippumisena, vaid olenevalt olukorrast ja teo efektist. Nii näiteks, kui abielunaine n.ö. mehest lahtisaamise eesmärgil tungivalt palub mehe surma või selleks käetarkade juurest või igasugustest muudest nõiakunstidest abi otsib. Et sellisel teol loomulikult mingit resultaati ei ole, siis seda ei peeta elu kallale kippumiseks². Samuti ei loeta elu kallale kippumiseks hädakaitses sooritatud tegu. Põhimõtteliselt kehtib sama ka hädaseisundis korda saadetud teo suhtes, mida ei vaadelda kehistatavana, küll aga teona, mis õigustab kannatanut sooritatud teo tagajärjel tekkinud kahjude tasumist nõudma. Sellest põhimõttest lähtudes oleks näiteks naine õigustatud nõudma lahutust, kui mees oma elu päästmiseks tema elu tahab ohverdada³.

Mis puutub kuritahtlikku mahajätmisse, siis mõistetakse selle all abielulise kooselu kuritahtlikku lõpetamist ühe abikaasa eemaldumisega kodust. Ka see on osutunud ajalooliseks

1 J. Kohler, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, III köide, Iosa, lk.155.

2 Ibid.

3 Op.cit., lk.156.

instituudiks, mis kujunes välja juba protestantlikus kirikuõiguses¹.

Et tegelikult oleleks kuritahtlik mahajätmine, peab ta vastama reale olulisile nõudeile. Nii peab see mahajätmine olema algusest peale kuritahtlik, ning teiseks, peab lõppema igasugune side teise abikaasaga, perekonna ja koduse majapidamisega, s.t. peab olema abieluliste õigustuste ja kohustuste täielik katkestus. Ei mingit hoolitsemist ega muretsemist mahajääva abikaasa ja laste eest. Ei mingit teadete hankimist kodustelt ega ka mingit kirjavahetust. Siinjuures ei saa oluliseks momendiks lugeda asjaolu, kus äraolija viibib, kas välis- või sisemaal, linnas või maal või isegi ühes majas, tingimusel, et aga kooselu oleks täielikult katkenud². Seega see eemalolek peab olema tõeline ja täielik abikaasade võõranemine, kusjuures ei evi mingit tähtsust eemaloleku ruumiline mõiste. Teisalt, et kuritahtliku mahajätmise institut ei võimaldeks liig kergekäelist lahutust, ja et ta oleks oma iseloomult objektiivsem ning ühtlasi vastuvaidlematu, siis on seadusandlus seda ajaliselt piiritlenud. Nii BGB § 1567. järgi on tegemist meil kuritahtliku mahajätmisega siis, kui üks abikaasa koduse kooselu on lõpetanud ja vaatamata teise abikaasa kohtulikule nõudele ei taasta seda kuritahtliku eesmärgiga ühe aasta jooksul, arvates kohtuotsuse jõustumisest; või siis, kui üks abikaasa teise tahte vastaselt kuritahtliku eesmärgiga üks aasta on olnud kodust eemal, ja avalikud abielulise kooselu uuendamise nõuded ühe aasta jooksul ei ole andnud tagajärgi. Et antud legaalsäte tõmbab teatavad ajalised piirid, siis on ilm-

¹ H. Dernburg, Deutsches Familienrecht, lk. 79.

² J. Kohler, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, III köide Iosa, lk. 157.

ne, et meie ei saa vaadelda iga ühekordset või lühema-
aegset abikaasa äraolekut kodust veel kuritahtliku maha-
jätmisena. Teisalt järeldub toodust, et kuritahtliku
mahajätmise juures pole oluline, kas mahajäetud abika-
asa on teada äraolija viibimiskoht või mitte, millele
vihjab avaliku teatamise võimaluse sissetoomine.

Vastandina Saksa õigusele, mis kuritahtlikku maha-
jätmist tunnustab lahutuspõhjusena tingimusel, kui see
on olelenud üks aasta, siis Inglise õigus nõudis selleks
kaheaastalist tähtaega ja alates 1938a. koguni kolme -
aastalist. Peale kuritahtliku eesmärgiga abielulise koos-
elu katkestamise tunneb praegune Saksa lahuatusõigus veel
lahutust võimaldava põhjusena mitte kuritahtlikult teos-
tatud koduse kooselu lõpetamist, kui see on kestnud kolm
aastat, ja selle taastamine ei ole võimalik mingisuguse
abielu olemust sügavalt vapustava põhjuse tõttu (BGB 1938.
a. redakts. lahutusõig. § 55).

Kuna abielu loomulikuks eelduseks on abikaasade vas-
tastikune kooselu, siis on endastmõistetav, miks kuritaht-
likus mahajätmises ja üldse abielulise kooselu katkemises
nähaakse lahutuspõhjust. Olukorda, kus üks abikaasa kuri-
tahtliku eesmärgiga on lõpetanud abielulise kooselu ja
on hüljanud oma perekonna, või kus abieluline kooselu on
katkenud mõnel muul põhjusel, ei saa meie sisuliselt lu-
geda enam mingiks abieluks. Sest selles olukorras ei ole
säilinud enam midagi, mis vastaks abielu olemusele, tema
aegade jooksul väljakujunenud harmoonilise kooselu iseloo-
mule. Sellepärast on täiesti mõttetu säilitada ka veel
välist, formaalset ühtekuuluvuse sidet. Sest näit., kui
mahajätmise tagajärjel naine ja lapsed on sattunud ras -

kesse majanduslikku seisukorda ja oleks võimalus abielluda teisega, kes perekonna eest hoolitsemise endale võtaks, siis selline formaalne abielu teeks selle võimatuks. See- ga objektiivselt ja loogiliselt võttes ei oleks sellise formaalse abielu-sideme säilitamine ebaõiglane mitte ainult abielu olemuse vastu, vaid ülekohus ka inimsuse seisukohast.

Mainitud humaansuse seisukohast lähtudes on võimaldatud abielulahutus ka karmi kohtlemise tõttu. Konkreetset piiritelu Saksa lahutusõigus karmile kohtlemisele ei anna, kuid peab teda raskeks eksimuseks abielukohustuste vastu, mis abielu tema olemuses niivõrd vapustab, et selle taastamine ei ole mõeldav (BGB § 1568). Üldiselt tavatsetakse selle all mõelda füüsilise vägivalla tarvitamist teise abikaasa vastu; kuid peale selle tuntakse ka vaimset karmi kohtlemist, milline tähtsustevib rohkem haritud ringkonnas.

Olulisemat ning laialdasemat tähtsust aga evib keheline karm kohtlemine, niivõrd kui seda sooritatakse tahtega ja kevatsetult, ning ta ei ole tingitud hädakaitsest. Siia alla ei kuulu mitte ainult karm kohtlemine n.ö. tema harilikus mõistes, näit. pekmine, vaid igasugune füüsilise jõu abil sooritatud teise abikaasa alistamine enda tahtele. Eriti kuulub siia liialdatud sugulise läbikäimise nõudmine, kui see osutub tervist ohustavaks, brutaalne suguhüte pealesundimine ja suguakti nõudmine nakkushaigust põdeva abikaasa poolt¹.

Seevastu vaimse karmi kohtlemise all tavatsetakse üldiselt mõista ühe abikaasa alavääristamist teise poolt, sõimusõnadega tõrelemist, põlglikku käitumist ja ka ähvar-

¹ Op. cit., lk. 159.

damist. Seejuures on nõutav, et selline kohtlemine oma iseloomult oleks alatine ja karitahtlik (ein ständiges übelwollendes Verhalten)¹. Tähtis on siinjuures ka asjaolu, kas selline käitumine toimus kolmandate isikute juuresolekul või omavahel. Peale selle tuleb vaimse karmi kohtlemise härmise subjektiivsuse tõttu arvesse võtta kõik temaga seoses olevad olukorrad ja asjaolud. Nii tuleb arvestada abikaasade iseloomu, hariduslikku taset, tunde-likkust, nende harilikku läbisaamist teineteisega jne. Oma härmiselt subjektiivse ja relatiivse iseloomu tõttu võib vaimset karmi kohtlemist nagu kehalistki tõlgendada alati ekstensiivselt. Nii võib siia alla paigutada isegi juhtumid, kus üks abikaasa jätab hooletusse laste kasvatamise ning koduse majapidamise², kuigi selline tegevus on oma iseloomult mõistetatav rohkem hooletusena.

Mis puutub Inglise õigusesse, siis on ka siin karmi kohtlemist tõlgendatud võrdlemisi ekstensiivselt. Nii mõistsid kohtud selle alla isegi abielunaise solvamist ja temale lugupidamatuse avaldamist mehe poolt.

Keelata abielulahutust karmi kohtlemise olelul, oleks härmiselt tagurlik seisukoht. Millist talumatut olukorda võiks tekitada selline kooselu, kus üks abikaasa esineks türannina, teine vaid tema alandliku orjana, oleks igale loogiliselt mõtlejale täiesti selge. Millist eeskuju annaks see lastele - ka see on iseendast mõistetatav. Teisalt teame, et abielu, milles ei valitse harmoonia, ei ole suuteline täitma temale eesmärgiks seatud sotsiaalpoliitilisi ülesandeid ega ole võimeline kasvatama rahvale väärilist järeltulevat sugu.

1 Op.cit., lk. 160.

2 Op.cit., lk. 161.

Analüüsides BGB 1938. aasta redaktsiooni lahutus - õigust, näeme et siin ei mainita expressis verbis neid nii tähtsaid lahutuspõhjusi, nagu on seda elu kallale kippumine, kuritahtlik mahajätmine ja karm kohtlemine. Kuid § 49, mis oma üldsõnaliste väljenditega laseb end väga ekstensiivselt tõlgendada, hõlmab ka eeltoodud juhud, sest antud paragraaf ei nimeta ühtegi konkreetset lahus - tuspõhjust, vaid sõnab, et üks abikaasa on õigustatud lahutust nõudma, kui teine abikaasa "durch eine s o n s - t i g e s c h w e r e Eheverfehlung oder durch e h r - l o s e s oder u n s i t t l i c h e s Verhalten die Ehe schuldhaft so tief zerrüttet hat", et abielu loomuse - le vastav kooselu ei ole enam mõeldav. Selliste üldtähen - duslike väljenditega omistatakse kohtule võrdlemisi suur suvaõigus selle üle, milliseid juhtumeid lugeda muuks ras - keks abieluliseks eksimuseks, autuks või ebakõlbliseks teoks, mis õigustavad abielulahutust. Niimoon sellisteks eksimusteks peetud mitmesuguseid häbistavaid ameteid ja toiminguid, näiteks kupeldamine, lõbumaja pidamine, ümber - hulkumine halvakuulsusega kõrtsides; vangimajaga karista - tavad teod, liigjoomisele andumine ja mitmesugused suguelu perverssused, näit. pederastia¹. Kõik § 49. alla mahtuvad abielulahutuse põhjused kõrvalduvad, kui lahutuse taotleja ka ise süüdlaseks osutub, eriti kui tema süü iseloom sar - naneb teise abikaasa süüga.

Nagu korduvalt märgitud, taotleb Saksa õigus, eriti aga hilisem abielulahutusõigus sotsiaalpoliitilisi sihte ja rahva juurdekasvu eesmärke. Tüüpilisemal kujul väljen - dab seda BGB 1938a. redaks. lahutusõig. § 48, mille järgi võib nõuda lahutust, kui üks abikaasa püsivalt ja mõjuva

1 Op.cit., lk. 164-165.

põhjuseta keeldub järeltulevat sugu soetamast, või selle takistamiseks kasutab ise või laseb teistel enda juures õigusvastaseid vahendeid tarvitada. Kuna abielu peamiseks loomulikuks eesmärgiks on laste soetus, siis sellest keeldumine muudab abielu sisutuks ja riigi ning rahva juurdekasvu seisukohast mõttetuks, mistõttu perekonda ei saa vaadelda enam kui riigi ja rahva alustuge. Viimaste väärnähete vältimist taotleb mainitud lahutuspõhjus. Et teisalt vältida antud lahutuspõhjuse liig kergekäelist kasutamist, siis selleks nõuab antud paragraaf püsivat ja mõjuva põhjuseta keeldumist (ohne triftigen Grund beharrlich weigert), jättes aga mõjuva põhjuse mõiste täpselt määratlemata. Sellest järeldub, et selle üle otsustamine on jäetud abielulahutust teostavatele instantsidele, kes oma äranägemise järgi selles küsimuses seisukoha võtavad. Lõplikult on arusaadav, et keeldumine tervislikel põhjusil lahutuspõhjusena sel ettekäändel ei tule kunagi arvesse.

Samalaadsest põhimõttest, nagu see ilmnes § 48. juures, väljub ka § 53, milles lahutuspõhjusena nähakse ka sigimatust. Nii on üks abikaasa õigustatud nõudma lahutust kui pääle abiellumist selgub, et teine abikaasa on muutunud liig varases eas (vorzeitig) sigimatuks. Kuid seda ainult juhtumil, kui abikaasa ei evi pärimisvõimelisi abielulisi või adopteeritud lapsi. Lahutust nõuda ei saa juhtumil, kui lahutust nõudja abielupool ise on sigimatu. Sama kehtib nende abikaasade kohta, kes tervislikel põhjusil ei tohi uuesti abielluda.

Abielu tema õigele olemusele vastavalt võib esineda siis, kui mõlemad abikaasad on kehaliselt kui ka vaimselt terved. Oleks kujutlematu kooselu vaimuhaige või kardetavat

nakkushaigust põdeva abikaasaga. Selline kooselu ei avaldaks mõju mitte ainuüksi abikaasadele enestele, vaid ka järeltuleva soo kehalisele ja vaimsele seisundile. Meist kaalutlusist on lähtunud BGB 1938a¹ redaktsiooni lahutusõiguse paragraafid 50 ja 51, millede järgi üks abikaasa võib abielulahutust nõuda, kui teise abikaasa vaimsed häired abielu tema olemuses niivõrd on vapustanud, et abielu vastavalt tema loomusele ei ole enam mõeldav, või siis, kui ühe abikaasa vaimuhaigus on jõudnud faasi, kus vaimne kooselu abikaasade vahel on täielikult lakanud, ning ei ole võimalik selle taastamine. Toodust nähtub, et mitte haigus ise ei ole lahutuse põhjuseks, vaid ainult tema arengu aste. Mingisuguseid ajalisi piiritlusi siinjuures ei tehta. Küll tegi BGB seda aga varem, sest peale haiguse sellise arengu astme nõudis ta veel, et vaimuhaigus abielu kestel oleks kestnud vähemalt 3 aastat. Võrdluseks olgu tähendatud, et Inglismaal 1938a¹ abielulahutusseadus seadis selleks piiriks vähemalt 5-aastase pideva vaimuhaiguse kestvuse. Milleks sellist ajalist piiritlust nõutakse, kui on ilmne, et haigus osutub parandamatuks, jääb arusaamatuks.

Kas vaimuhaigus on jõudnud astmeni, mis õigustab abielulahutust, tuvastatakse kohtuliku ekspertiisi teel¹. Seega on välja lülitatud subjektiivne vaimuhaiguse oletus, millise teguviisi võimaldatavus võiks välja viia isegi kuritahtlikkuseni - vaimuhaiguse ettekäändel n.ö. saada lahti teisest abikaasast.

Kehalist tervislikku seisundit arvestades võimaldatakse abielulahutust ka juhtumil, kui üks abikaasa põeb nakkavat või jätkust tekitavat haigust, ja ei ole võimalik ette näha, millal võiks tervenemist või nakatushädaohu kõrvaldu -

¹

H. Dernburg, Deutsches Familienrecht, lk.85.

mist loota (BGB 1938.a. redakts. lahutusõig. § 53). Paragraafi üldsõnalisuse tõttu, kus teatud määral on ainult haiguse iseloom määratletud, aga puudub siia kuuluvate haiguste taksatiivne loetelu, on seetõttu kohtutele omistatud ka selles küsimuses võrdlemisi laialdane suvaõigus.

BGB oma algkujus sellist paragraafi ei sisalda. Sellest aga nähtub, kui võrd tähtsaks peab praegune Saksa õigus abikaasade vaimse tervisliku seisundi kõrval ka kehalist tervist.

Kolme viimatimainitud paragraafi (50 - 53), milles lahutuspõhjustena toodud eelkäsitletud sigimatus, vaimuhaigus ja nakatav või jätkusttekitav haigus, täiendab kitsendavalt § 54, mille järgi lahutuse nõudmisel tuleb arvestada, kas nõudja on kõlblistel motiividel selleks küllalt õigustatud, ja kas lahutuse tagajärjel teine abikaasa ei satu majanduslikku viletsusse; peale selle veel - abielu kestvust, abikaasade vanust ja haiguse või sigimatuse põhjust.

Miks sellised erilised nõuded siin esile on toodud, see selgub mainitud lahutuspõhjuste iseloomu analüüsides. Kui kõik eelnevad põhjused olid eksimused abielu olemuse vastu - seega iseloomult süüliised, siis viimaste juures võib süüline moment puududa. Näit. sigimatus võis olla tingitud mõnest haigusest, kui ka sigimatu enda süüst. Viimane asjaolu nõuabki õiglase lahutusotsuse tegemiseks olukordade igakülgset ja põhjalikku kaalutlemist.

Käsitlenud lühidalt tähtsamaid lahutuspõhjusi Saksa õiguses, ei tohi jätta puudutamata asjaolu, et kõik lahutust võimaldavad eksimused ja teod kaotavad oma õigusteva

(EGB § 1570; BGB 1938.a. redakts. lahutusõig. § 56)

jõu, kui need on kord andestatud. Sellise jõu kaotavad nad isegi siis, kui lahutusprotsess on juba alanud¹. Muidugi on sellega abielulahutuse saamist teatud määral kitsendatud, kuid seda täiesti põhjendatult. Andestamisega ja nõustumisega üks abielupool selgelt tunnistab, et tema juhtunut oma subjektiivse arusaamise järgi ei pea abielu olemust niivõrd vapustavaks, et abieluline kooselu poleks mõeldav (mis seaduse järgi aga on nõutav). Ja kui ta siiski hiljem sama eksimust ette tuues nõuab lahutust, siis on kindel, et tegelikult ei nõuta lahutust mitte selle põhjuse tõttu, vaid see on tingitud muudest asjaoludest, kuid milliseid lahutuse nõudjad ei pea küllalt abielulahutust õigustavaks. Kui käesoleval juhtumil lahutus toimuks, siis teoreetiliselt põhineks see n.ö. vale kaebusele. Teisalt mis vahest tähtsam, kaasuks sellega abielulise vahekorra liigne lõdvenemine, mis sarnastaks seadusliku abielu vabaabieluga. Selle tagajärjel üks abikaasa, abielulist kooselu säilitada soovides, peaks tihtigi oma isiksust maha suruma, leppima mõnegi õigustamata kohtlemisega, et ~~muuda~~ teine abikaasa tema kunagise ja ammu andestatud eksimuse tõttu abielu ~~võiks lõpetada, ei lõpetaks.~~

Kontrastse võrdlusena võiks tuua Inglise abielulahutusõigust, mis on üldse väga lünklik, nagu juba eespool võrdlustena mainitud, ja kus alates a. 1938. ei tunta enam andestust. Peale selle on Inglise õigusele võõrad sellised tähtsad lahutust võimaldavad põhjused, nagu sigimatus ja jätkusttekitav- või nakkushaigus. Seetõttu on mõistetav, miks Inglismaal tihti ollakse sunnitud otsima igasuguseid kõrvalteid abielu lõpetamiseks. Et seda võrdlemisi laialdaselt

¹ Op. cit., lk. 86.

tehakse, nähtub sellest, et abielulahutusseadus tunneb lahutust mittevõimaldavate põhjustena abielurikkumise la-
on vastamist (connivance) ja mõlema abikaasa ühist ning tead-
se likku koostööd lahutuse eesmärgil (collusion). Kui räägi-
takse modernsest lahutusõigusest, siis ei või inglise keh-
tativat lahutusõigust kunagi näitena tuua.

Enne lahutustagajärgede käsitlemisele asumist mõningaid
märkmeid lahutusnõude esitamise ajalisest piiritlusest.

Lahutusnõude esitamine on ajaliselt piiritletud. Seda
on siin, nagu üldse protsessiõiguses tehtud kaalutlusil, et
vältida ebaõiglast lahutust, kuna liig pika aja möödudes
ei suudeta kõiki asjaolusid enam vajalikul määral kindlaks
teha, sest tunnistajad, kelle öeldised oleksid olulised, või-
vad olla vahepeal palju unustanud, või koguni surnud. Täht-
sagade pikkused erinevad olenevalt lahutuspõhjusest antud
süü või asjaolu tähtsusest. Meie arvestamine algab BGB 1938.
aasta redakts. lahutusõiguse § 57¹ ja 2.1. järgi põhjuse tea-
dasaamise momendist, kusjuures aga põhjuse tekkimisest ei
tohi olla möödunud üle 10 aasta. Ainukese erandi viimase
nõude suhtes moodustavad eksimused "Gesetz zum Schutze des
deutschen Blutes und der Deutschen Ehre" § 2.vastu, mille
järgi läbikäimine väljaspool abielu juutide ja sakslaste
vahel on keelatud.

A b i e l u l a h u t u s e õ i g u s - l i k k e t a g a j ä r g i .

Abielulahutusega kaasub terve rida õiguslikke taga -
järgi.

Nii oleks üheks selliseks tagajärjeks naise eriline õigus peale lahutust kanda edasi mehe perekonnanime. Samuti on ta õigustatud omal soovil tagasi saama oma neiupõlve nime, või perekonnanime eelmisest abielust, kui sellest on järele jäänud lapsi, ja kui käesolev abielu ei lahutatud tema süü tõttu. Lahutati aga see abielu naise süü tõttu, või on naine oma käitumisega mehe perekonnanime peale lahutust häbistanud, siis võib mees selle edasikandmist keelata. Mehe surma korral on selleks õigustatud tema sugulased. Sama kehtib ka perekonnanime suhtes eelmisest abielust (BGB 1938.a. redakts. lahutusõig. §§ 63 - 65).

Suuremat tähtsust tuleb omistada aga majanduslikele tagajärgedele. Kuigi lahutus abielulise sideme täielikult katkestab, ja abielupooled oma edasise isikliku elu korraldamisel teineteisest enam ei sõltu, jäävad eelnevast abielust siiski teatud määral mõned majanduslikud kohustused ja õigustused. See on ka loomulik, sest abielus harilikult mõlemad abikaasad oma võimetele ja oskustele vastavalt hoolitsevad perekonna hääolu eest. Perekonna jõukus ja hüvang, eriti kui abielu on kestnud pikemat aega, on tihti nende ühise koostöö tulemus. Seepärast on väga oluline, et need abielu lahutusega kaasuvad õigustused ja kohustused oleksid õiglaselt sätitud. Oleks täiesti ebaõiglane, kui üks abielupool, eriti õigustatu, lahutuse tõttu sattuks majanduslikku viletsusse, sest siis terve eelkäsitletud lahutusõiguse osa kaotaks palju oma väärtusest, kuna lahutus teda õigustavate põhjuste olemasolule vaatamata, muutuks tihti võimatuks. Selle õiguse kasutamine muutuks seega mingisuguseks rikkamate eesõiguseks, kuna teistele see ainult formaalselt, paberlikult oleks võimalik.

Ex bibl. only. Tart.

BGB 1938a. redaktsiooni lahutusõigus on selles küsimu-

ses lähtunud täiesti õigest seisukohast, korraldades abielulahutusega kaasuvaid abikaasade majanduslikke õigustusi ja kohustusi nii, et need ei muutuks õigustatud lahutust takistavaks. Need kehtivad, abikaasade võrdõiguslust silmas pidades, põhimõtteliselt mõlemi kohta võrdselt, olenedes nende majanduslikust seisundist ja sellest, kas üldse või kuivõrd kumbki pool lahutuses oli süüdi, ja milline oli süü iseloom - kas oli see abieluline eksimus (näit. abielurikkumine) või mõni muu põhjus (näit. sigimatus).

Nii on üldreegliks, et süüdlane pool peab teisele vajaduse korral andma ülalpidamist, millisest kohustusest ta vabaneb õigustatu uuesti abiellumisega (§ 75) ja tema surmaga, kui ei ole võlgunud kohustusi (sest need tulevad ka peäle õigustatu surma tasuda) (§ 77 1.1). Olenevalt sellest, kas kohustatu oli üksi või ülekaaluvalt süüdi, teisega võrdselt süüdi, või olid mõlemad süüta, on kohustuste ulatus ja iseloom erinevad.

Kui lahutuses oli üks abikaasa üksi või ülekaaluvalt süüdi, siis peab ta teisele andma kohast ülalpidamist; sellise erinevusega, et mees - siis, kui naisel mingit sissetulekut ega varandust pole, või kui sellest ära elamiseks ei piisa (§ 66, 1. 1), ja naine - kui mees pole võimeline end ise ülalpidama (§ 66, 1. 2), kuid niivõrd, kuivõrd kohustatu muud kohustused selle all ei kannata (§ 67, 1. 1).

Kui abielulahutuses kumbki ei ole ülekaaluvalt süüdi (s.t. on süüdi võrdselt) tunnistatud, siis see abikaasa, kes end ise ei suuda oma sissetulekust ära elatada ja ei suuda täite seaduses ettenähtud sugulaste ülalpidamise kohustust, võib teiselt nõuda toetust, kusjuures samuti tulevad arvesse viimase varanduslik seis ja muud kohustused (§ 68).

Kui lahutus sündis vaimsete häirete, vaimuhaiguse, jätkusttekitava või nakkushaiguse, sigimatuse või 3 aastat kestnud lahuselu tõttu, ja kumbki abielupool ei ole tunnistanud süüdlaseks, peab lahutust nõudnud abikaasa andma teisele ülalpidamist, niivõrd kui võrd see on tarvilik temale ja tema ülalpidada olevaile sugulasile, kusjuures tuleb aga ka arvestada kohustatu muid kohustusi (§ 69). Et kohustuste täitmine oleks garanteeritud, siis juhtumil, kui kohustatu neid ise ei suuda täita, vastutavad tema sugulased õigustatu ees (§ 71). Kohustatu surma korral lähevad kohustused kitsendusteta üle tema pärijatele, kui abielulahutus ei toimunud abikaasade võrdse süü tõttu (kumbki ei olnud ülekaaluvalt süüdi tunnistanud) (§ 78).

Mis puutub abielulahutusega majanduslikku raskusesse sattuvasse süüdlasesse abielupoollesse, siis seadusandlus inimlikkusest lähtudes on omistanud ka temale õiguse nõuda teiselt abikaasalt toetust. Arusadavalt on see õigus aga kitsendatud. Nii võib ta nõuda ülalpidamiseks ainult kõige hädavajalikumat (§ 73 l. 1) ja seda ainult niikaua, kui ta peale lahutust teise abikaasa vastu raskelt pole eksinud ja pole andnud viimase tahtevastasele ebakõlblisele elule (§ 74).

Käsitletud põhijontes lahutusega kaasuvaid abikaasade endivahelisi majanduslikke tagajärgi, tuleb järgnevalt vaadelda laste ülalpidamise ja nende eest hoolitsemise korraldamist. Laste ülalpidamise kohustuse suhtes tuleb märkida seda, et kui ühte abikaasat on kohustatud lapsi ülalpidama, siis teine abikaasa peab teda vastavalt oma majanduslikule seisundile toetama. Siinjuures võetakse arvesse

ka lapse enda varandust (§ 79, l. 1). Paragraaf 80. järgi abikaasad võivad sõlmida laste ülalpidamise kohustuse kindlaks määramiseks lepingu.

Laste edaspidist hääolu arvestades määrab hooldus - kohus aga nende eest hoolitsemise sellele abikaasale, kelle juures laste hüvang on paremini kindlustatud, sõltumata sellest, kas see abikaasa lahutuses oli süüdlane või mitte. Tarbekorral hoolduskohus võib laste eest hoolitsemise anda hooldajale (§ 81). Juhtumil, kui ühele abikaasale ei anta õigust laste eest hoolitsemiseks, jäetakse talle põhimõtteliselt siiski õigus olla lastega isiklikus läbikäimises. Viimase lähem korraldus kuulub hoolduskohtu kompetentsi, kes seda oma suva järgi tarbekorral võib ajaliselt piiritleda või üldse keelata, olenevalt sellest, kuidas see laste hääolule mõjub.

Kõike käsitletu hindavalt vaadeldes ilmneb, et Saksa lahutusõigust tuleb pidada üheks vastuvõetavamaks, milles kajastub kompromiss lahutuse seamise liigse kerguse ja liigsete kitsenduste vahel. Ta rõhutab abielu õiget, sügavat olemust, kus ei tohi alati lähtuda ainult enda egoistlikest huvest, ega tohi võtta seda liig kergelt, vastutusetundetult ja hoolimatult. Teisalt sisendab ta aga julgust abielu sõlmimiseks, sest sellega ei seo abielupooled end tingimata kuni surmani, vaid temast võib vabaneda, kui ilmnevad asjaolud, mis teevad abielu võimatuks. Terve lahutusõigus ei ole mitte abielu olemust ettedikteeniv, vaid tahab seda anult kaitsta. Teda võib vaadelda kui abikaasade

erilist õiguste kogu, sest ta ei sunni kunagi seaduslikult lubatud abielu lõpetama, vaid annab selleks ainult tarviduse korral võimaluse. Seadus tunnistab abielu õigeks ja loomulikuks olemuseks harmoonia, mis rajaneb abikaasade endi subjektiivsele arusaamisile ja hinnanguile sellest. Ja alles siis, kui see on katkenud, kas mõne välise põhjuse või abikaasade omavahelise arusaamatuse tõttu, astub ta ühe abikaasa nõudel vahele ja püüab lahendada tekkinud ummikut üldsuse poolt õigekspeetud lähte-kohtade järgi, arvestades sääljuures nii abikaasade endi huve, kui ka laste edaspidist hüvangut. Ta püüab säilitada abielu olemust sellisena, nagu looduslikud instinktid ja inimõistus selle aastatuhandete vältel on välja kujundanud, et see suudaks teenida eesmäärke, mis on saanud temale lahutamatult omaseiks - luua moraalselt, vaimselt ja kehaliselt terve perekond; luua seega eeldused kogu riigi ja rahva tugevusele ja elujõule.

Kasutatud kirjandus:

1. J. K o h l e r, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts, III köide, I osa, Familienrecht, 1915.
2. H. D e r n b u r g, Das bürgerliche Recht des Deutschen Reichs und Preussens, IV köide, Deutsches Familienrecht, 1908.
3. Bürgerliches Gesetzbuch vom 18. August 1896, XIII trükk, 1910.
4. Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und 21 ergänzenden Gesetzen und Verordnungen, 1938.
5. Zeitschrift für vergleichende Rechtswissenschaft, 52. köide, 1938.